

De leider als leraar

1.

Toen ik voor het eerst lessen Frans ging geven op een middelbare school in de Achterhoek werd ik bij de hand genomen door een ervaren leraar, zo iemand die al jaren de grammatica onderwijst en precies weet waar de moeilijkheden zitten; die het vallen en opstaan van zijn leerlingen kan voorzien; die ze wel laat struikelen, maar altijd met het doel ze beter te leren lopen. Hij was ook een wijs iemand, voor mij misschien wel een leidsman, iemand die de Franse literatuur goed kende, die zelf veel bleef lezen in het Frans en niets liever deed dan daarover vertellen. Als leerling móest je bij hem wel de indruk krijgen dat je iets heel bijzonders meemaakte: een inwijding in de hoogstaande wereld van de letteren. Misschien heb ik van die leraar meer geleerd dan in heel mijn studietijd. Tenminste, over het leraar-zijn. Dat je daarin iets doorgeeft, alleen al door de manier waarop je aanwezig bent en met de leerstof omgaat; dat daaruit een verlangen spreekt dat wel merkbaar en voelbaar is, maar dat uitgaat naar iets dat toch ongrijpbaar blijft voor leerling en leraar. Als het bij mij weer eens niet zo best lukte met dat lesgeven of als ik weer eens slechte cijfers moest teruggeven, dan zei hij me altijd bemoedigend: het is een vak waarin je veel kunt zaaien, daarin zit je kracht, maar je kunt niet meteen oogsten. Ja, je kunt ze een examen laten halen, maar daar gaat het natuurlijk niet om. *L'essentiel est invisible pour les yeux* – citeerde hij dan. De Kleine Prins van Saint Exupéry was een van zijn favorieten.

2.

Ik moest hieraan denken toen ik de lezing uit Matteüs van vandaag goed tot me liet doordringen en mij afvroeg: wat moet ik u hierover in hemelsnaam vertellen? Want het is natuurlijk wel een mooi aansprekend beeld, dat van de zaaier, die het zaad uitbundig strooit, op de weg, op de rotsgrond, tussen de distels en in de goede aarde. Maar dat zaad en die aarde, dat zijn toch de toehoorders die zitten aan het meer en luisteren naar Jezus' toespraak? En als wij het hier vandaag voorlezen en beluisteren, dan zijn wij toch die toehoorders? Wat kunnen we dan nog met zo'n gelijkenis en vooral met de uitleg die Matteüs Jezus zelf in de mond legt? Het is bijna onmogelijk om je niet af te vragen waar je zelf staat: ben ik degene die het woord van het koninkrijk hoort, maar het van zich af laat glijden; ben ik degene die het wel begrijpt, maar het te snel en te enthousiast omarmt, alsof het "je van het" is, een directe oplossing voor ieder probleem; of hoor ik het wel en begrijp ik het ook wel, maar voer ik nog een innerlijke strijd, laat ik mij te gemakkelijk afleiden door geld en goed en zorgen om het bestaan; of mag ik er vanuit gaan dat ik toch ook vrucht zal dragen, weliswaar op mijn manier, in de mate dat ik het kan, honderd-, zestig- of dertigvoudig? De lezing kan heel dichtbij komen. Waar sta ik eigenlijk? En hoe kan ik dat weten, wie zal het me zeggen?

3.

Toch ben ik huiverig voor zo'n rechtstreekse toepassing op onszelf. Als ik de tekst zo beluister stuit hij me tegen de borst, misschien juist als leraar. Want het lijkt alsof Jezus hier helemaal niet de bedoeling heeft om wie niet begrijpt tot begrip te brengen. Hij haalt de profeet Jesaja erbij en trekt een harde grens: als je niet bent uitverkoren tot de kleine kring van de leerlingen, dan behoor je tot de menigte die niet hoort, niet ziet en niet verstaat. Daar heb ik moeite mee. En er zit misschien nog een gevaar in dat fraaie beeld van het zaaien en het oogsten. Want dat "vrucht dragen" wordt nu misschien al te gemakkelijk afgemeten aan succes, aan de regie hebben over je eigen leven en investeren in jezelf. In de school waar ik nu werk, in Amsterdam Noord, wordt mij iedere dag duidelijk dat we van veel leerlingen en van hun ouders niet zomaar kunnen verwachten dat ze helemaal verantwoordelijk zijn voor wat ze van hun leven maken. De sociale omstandigheden en de zorg om het bestaan eisen inderdaad hun tol. En voor je het weet wordt met het evangelie in de hand degene veroordeeld die niet optimaal met zijn talent heeft kunnen woekeren. Dat kan niet de bedoeling zijn.

4.

Maar wat dan wel? Ik denk dat Jezus hier iets doet wat iedere leraar wel eens doet: hij gooit een knuppel in het hoenderhok. Als leraar en als leider is Jezus tegendraads, omdat hij de heersende orde tot in de hoofden en de harten van de mensen wil doorbreken, omdat die heersende orde uiteindelijk niet is wat zij nodig hebben. Dat merk je in het hele evangelie van Matteüs. Verderop waarschuwt Jezus zijn leerlingen voor de Farizeeën: "Alles wat ze doen, doen ze om door de mensen gezien te worden, want ze maken hun gebedsriemen breed en hun kwasten groot. (...) Ze willen door de mensen rabbi genoemd worden. Maar laat u zich geen rabbi noemen, want één is uw meester en u allemaal bent broeders. Noem ook niemand van u op de aarde vader, want één is uw vader, die in de hemel. Laat u ook geen leraar noemen, want één is uw leraar, de messias." Het zijn krasse uitspraken. Ze gaan soms *over* de rand. Maar er zit een bevrijdend idee van leiderschap achter. Geestelijk leider of leraar zijn, dat kunnen wij uiteindelijk niet uit onszelf en eigenlijk alleen in afgeleide zin, als we ook leerlingen en volgers blijven, want echt leidend is alleen het mysterie zelf, de scheppende, goddelijke liefde. Die scheppende en bevrijdende kracht zijn we in de traditie Vader en Zoon en Geest gaan noemen. Omdat vele generaties voor ons het zo hebben ervaren: dat het tot de kern van dat goddelijk mysterie zelf behoort dat het in relatie wil treden, dat het zich wil doorgeven aan ons, dat het in ons gekend wil worden, in ons zich steeds weer wil vernieuwen. Ik denk dat wij leiderschap tonen als we deze vrij makende kracht doorgeven aan elkaar, zoals we dat vandaag concreet doen als we hier in deze dienst kinderen dopen. De oproep van Jezus is: kom uit je schulp, durf te verlangen naar een vrijheid die voorbij gaat aan iedere macht, aan iedere maatschappelijke orde, durf te hopen op echte groei, ontplooiing, op een uitbraak uit jezelf die reikt naar meer dan alleen zichtbaar resultaat. De leraar die Jezus is kijkt zijn leerlingen aan en zegt dan zoiets als: je bent eigenlijk al wie je kunt worden, een geestelijk vrij mens; probeer zo te leven, dat maakt je sterk, ook als je tegenslagen te verduren krijgt. En is dat niet wat wij het liefste willen doorgeven? We willen zaaien, niet om gewin op korte termijn en niet om onszelf terug te zien in de ander, maar omdat we iets willen doorgeven van het geheim van de liefde waar we uit voortkomen.

Natuurlijk gaat dat in de praktijk niet altijd goed. We moeten wel anti-autoritair worden, als we niet meer zelf kunnen groeien door de druk van een leraar of een vader of moeder die ons niet vertrouwt, die ons geen tijd gunt om zelf wortel te schieten. En van de andere kant: ook voor een leraar of een ouder kan het verschrikkelijk zijn als het niet lukt, als dat wat je wil doorgeven op geen enkele manier gehoord wordt, omdat de oren, soms zelfs letterlijk, zijn dichtgestopt. Uit pure kwaadheid sloeg Mozes de stenen tafelen stuk voor de ogen van het volk: niet omdat hij zich persoonlijk tekort gedaan voelde of aangetast was in zijn eer, maar omdat het zaaien niet lukte, omdat een idool het volk ontoegankelijk had gemaakt voor het bevrijdende woord van de thora, dat toekomst geeft, en dat hij daarom onmogelijk alleen voor zichzelf kon houden.

5.

Als ik 's morgens naar school fiets neem ik bij voorkeur de kleine pont, die nog volop rammelt en ietsje langer vaart naar het IJplein. Vanaf de stoeltjes op de achtersteven zie je de opkomende zon, spiegelend in het water. Een paar maanden geleden werd ik aangestoten door een jonge man die naast me zat: "Dag meneer Creighton, wat doet u hier zo vroeg in Amsterdam?" Ik moest hem uitleggen dat ik van het oosten van het land naar deze stad was verhuisd en bovendien van leraar leider was geworden van een team van docenten. Het eerste kon hij zich goed voorstellen, het tweede eigenlijk niet. Van hem wist ik meteen dat hij niet de gemakkelijkste was geweest in 4 havo. Hij zat nu in de modebranche en had het hier prima naar zijn zin. Het was best lastig geweest, die Franse grammatica, maar wat hij zich vooral herinnerde was het samen lezen van dat boekje over De Kleine Prins, over die ene roos die als een kwetsbaar kind verzorgd moest worden en over de vos, die hem leidde en leerde wat vriendschap is, zelfs over de grens van de dood. Ergens wist hij het nog: "Het is heel eenvoudig. Je ziet alleen maar goed met het hart. *L'essentiel est invisible pour les yeux.*"

Germain Creighton

Gelezen: Matteüs 13, 1-23